

persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj> (дата звернення: 25.05.2023 р.)

3. Рада ЄС одноголосно запровадила тимчасовий захист для українців, які втікають від війни: PRESS RELEASE 216/22 Brussels, 4 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54715/ukraine-council-unanimously-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war.pdf> (дата звернення: 25.05.2023 р.)

4. Ukraine refugee situation. Operation data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 14.05.2023 р.)

Вікторія ГОЛУБЄВА

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ДЕЯКІ МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ТА ЇХ СІМЕЙ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 65/209 від 21.12.2010 р. [20] щорічно 30 серпня було визначено, як «Міжнародний день зниклих безвісти» (який іноді йменують «Міжнародний день насильницького зникнення»). Також, не можна оминати увагою, що з 2002 р. 25 травня – це «Міжнародний день зниклих безвісти дітей» з ініціативи Міжнародного центру пошуку зниклих та експлуатованих дітей та за підтримки Європейського центру зниклих і таких, що зазнали сексуального насильства, дітей, хоча виник він в США, ще у 1979 р.

Сьогодні проблема зникнення безвісти людей, як ніколи торкнулась України. Станом на початок травня 2023 р. через війну РФ в Україні [17]: - вважаються зниклими безвісти 23 760 людей; - за період повномасштабного вторгнення було заведено понад 15 тисяч справ про зникнення безвісти; - в Україні вважають зниклими безвісти і розшукуються понад 7 тисяч, з них 15% - це цивільні особи, а інші – звернення щодо військовослужбовців, 65% зниклих безвісти, згідно зі статистикою, живі й перебувають у полоні; - близько 1,5 тисячі тіл загиблих захисників вдалося повернути. За даними сайту “Діти війни” з початку російського вторгнення до 05.06.2023 р.: - надійшло 12 937 звернень про 13 187 дітей зниклих безвісти; - загалом знайдено 13 161 дітей; - вважається зниклою - 389 дитина; - а до РФ депортовано 19 505 дітей [2].

Існують міжнародні і національні нормативні й організаційно-інституційні механізми, пов'язані з інститутом зниклих безвісти, що включають: нормативно-правову базу, методи, інструменти, що мають доповнювати один одного і взаємодіяти між собою. В залежності від обставин, суб'єктного складу та ін., інститут зниклих безвісти, пов'язаний, як з національним правом (наприклад, цивільним), так і з галузями/підгалузями міжнародного права (зокрема, міжнародним гуманітарним правом (Женевські конвенції I-IV 1949 р. [11; 12; 10; 9] і Додаткові протоколи до них I [5] і II 1977 р. [6], звичаєве (звичаєві норми міжнародного гуманітарного права) [7]) і міжнародним правом прав людини (наприклад, Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких

зникнень [14])), положення яких прагнуть не допускати безвісного зникнення людей, зокрема насильницького зникнення [14, ч. 1 ст. 1].

На міжнародному рівні при збройних конфліктах та в інших ситуаціях насильства, можуть проводити певну діяльність: - Рада ООН з прав людини (до 2006 р. - Комісія ООН з прав людини) [34], Робоча група з насильницьких або недобровільних зникнень [21]; - Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти [13]; - Європейська комісія з прав людини (ЄК Ради Європи) [8]; - Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) [16], в рамках якого діють Центральне агентство розшуку МКЧХ (Бюро Центрального агентства МКЧХ з розшуку для міжнародного збройного конфлікту в Україні (Бюро ЦАР) [32]; - Національні товариства Червоного хреста і Червоного Півмісяця [33], наприклад Товариство Червоного Хреста України [25] та ін.

Проект МКЧХ з питань зниклих безвісти осіб, який було започатковано у 2018 році, наразі розробляє практичні рекомендації щодо створення *національних механізмів* з питань осіб, зниклих безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом або іншими ситуаціями насильства [29]. В Україні на виконання міжнародних зобов'язань і для вирішення нагальних питань спеціально створено низку інституцій і впроваджено відповідні інструменти щодо виконання державних функцій і різних аспектів захисту прав зниклих безвісти та їх сімей в особливий період, крім продовження дії/роботи в даній сфері інституцій і механізмів, застосовувалися в «мирні часи» (наприклад, Національної поліції України [30] та ін.): - Комісія з питань осіб зниклих безвісти за особливих обставин [26]; - Національне інформаційне бюро України (НІБ) [18]; - Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України (при Службі безпеки України) [19]; - при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України функціонує Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України [4] (для цивільних осіб); - Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні [28; 22]; - Гарячі лінії Уряду [1] і перелік онлайн-сервісів, які можуть допомогти знайти зниклих родичів та близьких за особливих обставин [15]; - Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими [27]; - Пошукові групи з пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [3]; - Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [3], поряд з Уповноваженим Верховної ради України з прав людини [31]; - Реєстр зниклих безвісти за особливих обставин (на базі Міністерства внутрішніх справ України), який запрацював з 02.05.2023 р. [23]; - Державний портал розшуку дітей «Діти війни» [2]. Правову основу захисту прав зниклих безвісти та їх сімей в особливий період, у першу чергу, заклав Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12.07.2018 р. [24]

Організаційно-правові аспекти щодо визначення правового статусу і особливостей зниклих безвісти та їх сімей є актуальними в будь-які часи, але надзвичайно загострюється в особливі періоди, коли суттєво підвищуються ризики / ймовірність їх виникнення, мають місце обставини що цьому сприяють, а відповідно вимагається застосування додаткових / інших (у порівнянні з ін.

часом) механізмів організаційно-правового їх регулювання / забезпечення, як на міжнародному так і на національному рівнях. Окрім правових, інституційних і організаційних (процедурних та процесуальних) питань даного явища та його юридичних наслідків, не можна оминати увагою психо-етичні, психологічні та моральні аспекти, що стосуються не лише безпосередньо осіб зниклих безвісти, а й членів їх родин, навіть загалом суспільства і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарячі лінії уряду. Офіційний сайт. URL: <https://minre.gov.ua/garyachi-liniyi-uryadu/> (дата звернення: 03.06.2023).
2. Державний портал розшуку дітей «Діти війни». URL: https://childrenofwar.gov.ua/?fbclid=IwAR2z1pz0ycb-UT5eVeO6VX-Zc_v3CJNmFci_zesn71sHtRITK8_Yfk-UZLQ (дата звернення: 03.06.2023).
3. Деякі питання виконання Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин”: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/511-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.06.2023).
4. Деякі питання виконання Закону України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей”: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 р. № 1281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.06.2023).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I; ДП I) від 08.06.1977 р. (в ред. 08.12.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 03.06.2023).
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II; ДП II) від 08.06.1977 р. (в ред. 08.12.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 03.06.2023).
7. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук’янченко ; вступ. стаття М.М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с. URL: https://fsfr.org/wp-content/uploads/2017/06/Zvich_Normi.pdf (дата звернення: 03.06.2023).
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (в ред. 03.05.2002), Страсбург. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu50k02u?ed=1994_05_11 (дата звернення: 03.06.2023).
9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (ЖК IV): Конвенція ООН від 12.08.1949 р. Станом на 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 03.06.2023).
10. Конвенція про поводження з військовополоненими (ЖК III): Конвенція ООН від 12.08.1949 р., Женева. Станом на 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 03.06.2023).
11. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (ЖК I): Конвенція ООН від 12.08.1949 р. Станом на 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 03.06.2023).

12. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (ЖК II): Конвенція ООН від 12.08.1949 р. Станом на 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 03.06.2023).

13. Міжнародна комісія зниклих безвісті (International Commission on Missing Person, ICMP). Офіційний сайт. URL: https://oic.icmp.int/index.php?w=general_inquiries&l=uk (дата звернення: 03.06.2023).

14. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: конвенція ООН від 20.12.2006 р. Україна приєдналась 17.06.2015 р. (525-VIII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 03.06.2023).

15. Мінцифра. Сервіси для пошуку зниклих під час війни. URL: <https://t.me/mintsyfra/2898?fbclid=IwAR0inJ-tUjiCOGaHdUUhIdTxbx50TGnBTDiDG62iYdPRdJ50UYeeBPmxjSE> (дата звернення: 03.06.2023).

16. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ; International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://www.icrc.org/> (дата звернення: 03.06.2023).

17. Названо кількість зниклих безвісті українських військовослужбовців — актуальні дані. 18.04.2023 р. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/nazvano-kilkist-zniklih-bezvisti-ukrayinskih-viyskovosluzhbovciv-aktualni-dani-2310406.html> (дата звернення: 03.06.2023).

18. Національне інформаційне бюро. Офіційний сайт. URL: <https://nib.gov.ua/uk> (дата звернення: 03.06.2023).

19. Об'єднаний центр з координації пошуку та звільнення незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. Офіційний сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/obiednanyi-tsentr-z-koordynatsii-poshuku-ta-zvillnennia-nezakonno-pozbavlenykh-voli-osib-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rf> (дата звернення: 03.06.2023).

20. ООН ГА. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.2010 р. № 65/209. URL: https://www.un.org/ru/ga/third/65/third_res.shtml (дата звернення: 03.06.2023).

21. ООН. Робоча група з насильницьких або недобровільних зникнень. Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances. Офіційний сайт. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Disappearances/Pages/DisappearancesIndex.aspx> (дата звернення: 03.06.2023).

22. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

23. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісті за особливих обставин: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29.08.2022 р. № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

24. Про правовий статус осіб, зниклих безвісті за особливих обставин: Закон України № 2505-VIII від 12.07.2018 р. (Станом на 27.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

25. Про Товариство Червоного Хреста України: Закон України від 28.07.2002 р. № 330-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-15#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

26. Про утворення Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 р. № 248-р. (Втратило чинність 07.05.2022. Підстава ПКМУ № 511-2022-п.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2019-%D1%80#Text>. (дата звернення: 03.06.2023).

27. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

28. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 р. № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.06.2023).

29. Рекомендаційні записки щодо національних механізмів з питань зниклих безвісти осіб. МКЧХ. Квітень 2021. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2021/05/20/guidance-notes-missing-persons/> (дата звернення: 03.06.2023).

30. Розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. URL: <https://www.npu.gov.ua/gromadyanam/rozshuk-osib-znyklykh-bezvisty-za-osoblyv-ykh-umov> (дата звернення: 03.06.2023).

31. Уповноважений Верховної ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/rozshuk> (дата звернення: 03.06.2023).

32. Центральне агентство розшуку МКЧХ (Бюро Центрального агентства МКЧХ з розшуку для міжнародного збройного конфлікту в Україні (Бюро ЦАР). URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2022/06/14/poshuk-znykli-bezvisty-chervoniy-hrest-2022/> (дата звернення: 03.06.2023).

33. ICRC. Restoring Family Links. URL: <http://familylinks.icrc.org/en/Pages/HowWeWork/How-we-work.aspx> (дата звернення: 03.06.2023).

34. UN. Special Procedures of the Human Rights Council URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council> (дата звернення: 03.06.2023).

Валентина ВЛАСЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри теоретичної юриспруденції,
Київського національного економічного університету імені Вадима
Гетьмана*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Захист довкілля є одним з вагомих завдань кожної держави, адже безпечне навколишнє середовище є запорукою здоров'я її населення. Система заходів, які забезпечують належне використання, відновлення та збереження природних ресурсів від негативних чинників (забруднення, виснаження, руйнування, тощо)